

Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra“.

Anul al 29-lea.

Nr. 256.

1939.

Alexandru Chioorean

alias Bătrâneanu

**și rolul său în revoluția Românilor
ardeleni din anul 1848**

BCU Cluj / Central University Library Cluj
de

Ștefan Pascu.

Publicație periodică a „Asociațiunii“.

Editura Asociațiunii „Astra“, Sibiu, Strada Șaguna 8.
Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană“, s. a., Sibiu.

Prețul 5 Lei.

„Asociațiunea pentru literatura Română și cultura poporului român“, „ASTRA“.

Intemeiată în 1861.

PREȘEDINTE DE ONOARE:
M. S. Regele CAROL II.

Președinte activ:
Dr. Iuliu Moldovan.

Vice-președinte:
Dr. Gh. Moga.

Vice-președinte:
Dr. Gh. Preda.

Vice-președinte:
Dr. Sabin Evușianu.

Comitetul central al „Asociațiunii“ numără 50 de
fruntași din toate păturile societății românești.

**E datorია fiecărui bun
român să sprijinească „Aso-
ciațiunea“, cefind publicațiile
ei și înscriindu-se de membru.**

Taxele de membru sunt următoarele:

Membru fondator al Casei Naționale, odată pentru totdeauna.	Lei 5000.—
Membru fondator al „Asociațiunei“, odată pentru totdeauna.	„ 1000.—
Membru pe viață al „Asociațiunei“, odată pentru totdeauna.	„ 500.—
Membru activ al „Asociațiunei“, anual	„ 30.—
Membru ajut. al „Asociațiunei“, anual	„ 10.—

Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra“.

Anul al 29-lea.

Nr. 256.

1939.

Alexandru Chioorean

alias Bătrâneanu

**și rolul său în revoluția Românilor
ardeleni din anul 1848**

BCU Cluj / Central University Library Cluj
de

Ștefan Pascu.

Publicație periodică a „Asociațiunii“.

**Editura Asociațiunii „Astra“, Sibiu, Strada Șaguna 6.
Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Trăiană“, s. a., Sibiu.**

Prețul 5 Lei.

Introducere.

Ținând seamă de spusele lui Carlyle, că „istoria omenirii nu e decât biografia oamenilor mari și că „în cultul eroilor e o veșnică nădejde pentru cârmuirea lumii“,¹⁾ m'am gândit că nu ar fi inutil a înfățișa, după puțină, în câteva pagini, persoana aceluia ce și-a jertfit viața alături de alții pentru a ne da ceea ce avem azi. Pretutindeni exponenții energiei naționale sunt scoși în relief, nu numai ca un adânc semn de pietate... dar mai sles ca un îndemn educativ, pentru stărnirea altor energii ce contribuesc la progresul țării.²⁾

Pe lângă aceste motive de ordin general, la geneza acestei încercări au mai contribuit încă altele două.

1) I. Simionescu, Oameni aleși. Ed. I. Vol. I. Străinii. București, 1922, p. 7 și Ed. II. Vol. II. Români. București, 1929, p. 9.

2) Idem, vol. II. Români, p. 9.

Fiind printre conducătorii societății studențești „Câmpia Transilvaniei“, am simțit o datorie morală de a reînvia, după 90 de ani dela moartea lui, figura aceluia care, născut în aceste părți ale Câmpiei, în vârsta noastră fiind, n'a pregetat un moment a-și jertfi vieața pentru binele poporului din mijlocul căruia își trăgea obârșia. Al 2-lea motiv care m'a îndemnat, a fost că, dintre figurile marcante ale revoluției ardelenice din 1848, n'au fost studiate decât cele cu rol de primi conducători ca: Simion Bărnuțiu prin condeiul răposatului Gh. Bogdan-Duică,¹⁾ Avram Iancu prin cel al d-lui Silviu Dragomir,²⁾ Ioan Lupaș,³⁾ Nicolae Buta,⁴⁾ Andrei Șaguna prin cel al d-lui Ioan Lupaș,⁵⁾ Ioan Buteanu prin cel al d-lui Silviu Dragomir,⁶⁾ C-tin Romanul Vivu prin condeiul aceluiaș,⁷⁾ fără să mai amintim puțin izbutitele încercări ale lui

1) Gh. Bogdan-Duică, Vieața și ideile lui S. Bărnuțiu. București, 1924.

2) S. Dragomir, Avram Iancu. București, 1924.

3) I. Lupaș, Avram Iancu. Cluj, 1924.

4) N. Buta, Avram Iancu și epoca sa. Cluj, 1924.

5) I. Lupaș, Mitropolitul Andrei Șaguna. Sibiu, 1911.

6) S. Dragomir, Ioan Buteanu, prefect al Zărandului în 1848—49. Buc. 1928.

7) Idem, Un precursor al unității noastre: C. Romanul Vivu. Buc. 1929.

E. Hodoș despre Simion Balint,¹⁾ cea a d-lui Ioan Biriș despre Axente Sever²⁾ și cea a d-lui I. Bujor despre Alex. Papiu-Ilarian.³⁾ Ceilalți prefecți și tribuni din această epocală revoluție, ca: Vasilie Moldovan, Florian Micaș, Nicolae Mărgineanu, Ioan Gros, Alexandru Roman, Ioan Bran Lemeni, ș. a., nu și-au găsit încă istoriografii lor.

Încercarea de față ar putea forma începutul înfățișării întregii galerii de figuri ardelenice cu rol în viața noastră politică și culturală, pe care mă voi strădui după putință a le prezenta într'un viitor apropiat, deoarece — după cum spune dl Ioan Simionescu — pentru noi e necesar, chiar imperios, să pomenim mai des pe acei care, învingând cumpenele vremii din trecut, prin jertfa lor ne-au asigurat puțința vieții de azi după cum reprezintă chezașia noastră de mâine.⁴⁾

¹⁾ *E. Hodoș, S. Balint. Din istoria vieții sale. Sibiu, f. a.*

²⁾ *I. Biriș, Ioan Axente Sever și timpul său, Cluj, 1931.*

³⁾ *I. Simionescu, o. c. vol. II., pag. 9. I. Bujor. Centenarul nașterii și semicentenarul morții neobositului istoriograf Al. Papiu-Ilarian. Târgu-Mureș, 1930.*

⁴⁾ *I. Simionescu, o. c. vol. II. p. 9.*

Copilăria.

La 15 Octombrie 1848, pe șesul dintre Someșeni și Cluj, au fost executați tinerii Români Alexandru Bătrâneau și Vasile Simonis, singura lor vină fiind iubirea de neamul pentru îmbunătățirea soartei căruiă luptau.

Asupra copilăriei celui dintâi, din cauza lipsei de informații, știm lucruri foarte puține. Știm că a fost născut în comuna Balda, care acum se află în plasa Sărmaș din județul Cluj, ca fiu al cantorului bisericii unite din loc, cum arată raportul lui Ludovic Thury, funcționar județean, adresat în 5 Octombrie către comitele județului Cojocna.¹⁾ Nici măcar anul nașterii nu-l putem stabili, deoarece la biserică din satul Balda nu se păstrează registrele botezașilor decât începând cu anul

¹⁾ Jakab Elek, *Szabadságharczunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848—1849-re.* Budapesta, 1880, p. 375.

1847.¹⁾ Ținând seamă însă de unele momente de mai târziu, putem stabili aproximativ data nașterii lui Bătrâneau.

La 1843, când a izbucnit conflictul între episcopul Gement și teologul din Blaj, căroro li s'au alăturat și câțiva profesori, Bătrâneau era în anul al IV-lea de teologie. Așa dar la această dată trebuia să aibă 24—26 de ani, ceea ce ne îndeamnă să presupunem că s'a născut între anii 1819—1821.

După toate mărturiile contemporane, adevăratul nume al lui Bătrâneau a fost Chiorean. Așa sentința de moarte spune: *Baternai sau Bătrâneau altfel Chiorean Alexandru,*²⁾ lucru confirmat prin aceleași cuvinte și de către Jakab Elek, foarte bine documentat asupra faptelor cuprinse în studiul său.³⁾ Gheorghe Barițiu, care ca martor ocular înseamnă evenimentele din acest timp, scrie următoarele despre numele lui Bătrâneau: „Adevăratul connume îi fusesse altul.

¹⁾ În matricolele bisericii s'a găsit un descendent al acestei familii, care a murit în timpul războiului mondial.

²⁾ Anexa Nr. 1.

³⁾ *O. c.* p. 223.

Imi aduc prea bine aminte, de când un consăngean al său din Frata, fiind în Cluj, îl schimonosi în Baternal, malmușind numele unui cancellist renegat, anume Baternay, din comitatul Zarandului. După aceea din Baternay se prefăcu în Bătrâneau. Până către anul 1840 era foarte usitat a maghiariza numele tinerilor de naționalitate română¹⁾

Copilăria și-a petrecut-o în satul natal, unde a avut ocazia să îndure, împreună cu părinții și cu țărani români din Balda, înfruntările și maltratarile nemeșilor, stăpânii pământului și ai oamenilor. Încă din frageda vârstă a copilăriei i se vor fi întipărit în minte și i se vor fi săpat în inima lui simțitoare, nedreptățile pe care le îndurau bleștii Români, pentru ca la timp oportun, să-și jertfească viața pentru îmbunătățirea soartei celor năpăstuiți, care nu aveau decât brațele de muncă și pe Dumnezeuul nădejdlor de mai bine.

Studiile primare le va fi făcut în satul natal sau în orășelul din apropiere, Sărmaș, ca și toți fiii preoților sau ai Românilor mai

1) Gh. Barișiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*. Vol. II., Sibiu, 1889, p. 266.

înstăriți. Tatăl său făcând parte din categoria acestora din urmă, a putut să-și ducă doi copii la învățătură mai înaltă. Studiile secundare le va fi urmat la liceul piariștilor din Cluj. În acest timp i s'a schimbat numele din Chioorean în Baternal, de către acel coleg din Frata. Că acum i s'a schimbat numele și nu în timpul, când a venit a doua oară la Cluj ca jurist, o dovedesc registrele din Blaj, unde este înscris cu numele de Baternal, neamintindu-se deloc cel de Chioorean, pe care puținii îl cunoșteau. Din această pricină, precum și din cauza asemănării între cele două nume, după adunarea dela Blaj din 30 Aprilie, i s'a românizat ungurescul Baternal în Bătrâneanu și nu i s'a dat vechiul nume de Chioorean.

Cu toată schimbarea numelui, cu tot mediul unguresc ce domnea atât în liceu, cât și în oraș, departe ca tânărul fecior de cantor să devină un maghiaro-fil, s'a apropiat tot mai mult de tovarășii spre care îl atrăgea înrudirea de sânge și identitatea de sentimente. Această înfrățire cu poporul obișnuit, se întârea cu atât mai mult, cu cât tânărul înalța în vârstă. Vacanțele petrecute în mij-

locul poporului, erau clipe de înălțare pentru toți acei tineri fii ai lui, smulși din mediul rural și transportați într'un mediu înstrăinat ce le era atât de ostil.

Astfel și-a petrecut tânărul Chiorean, pentru oficialitățile școlare devenit Baternal, viața până la intrarea în seminarul teologic din Blaj, în anul 1839—1840. Acolo, într'un mediu românesc, având ca dascăli pe unii dintre cei mai învățați Români transilvăneni ai timpului, animați de înalte sentimente morale și naționale, ca: S. Bărnauțu la *Filosofie și Dreptul firii*, care la 1834 trece peste prejudecățile timpului, înlocuind limba de predare a *Dreptului firii*, care era cea latinească cu limba română, reformă ce a produs „o mare prefacere între tinerii români;”¹⁾ D. Boer care preda istoria bisericească și dreptul particular al bisericii române răsăritene, în românește după exemplul lui Bărnauțu; I. Russu, profesor la *Istoria Universală*, autor al „*Încercării Pământului*” a cărei prefață e un simbol al naționalismului intransigent și lu-

1) S. Bărnauțiu, *Dreptul public al Românilor*. Notiță introductivă. Iași. 1867, p. X—XI.

minat¹⁾); Şt. Moldovan, profesor la matematică; T. Clipariu, întâiul filolog al epocii, care publică la 1835 o carte cu litere latine; N. Marcu, profesor de fizică ş. a.

Alexandru Baternali mai avea un frate mai mic, Grigorie. Intre clericii anului II în 1848: Vasilie Moldovan, el însuşi cleric în anul al III-lea, aminteşte în Memoriile sale²⁾ şi pe un Grigorie Baternali. Că acest Grigorie era fratele lui Alexandru, dovedeşte şi însemnarea lui Jakab care, vorbind despre organizarea Românilor din comitatul Clujului, spune că au fost conduşi de Baternalii din Balda, altfel numiţi Chloorean, Grigorie şi Alexandru.³⁾ Nu puteau fi decât fraţi aceiaşi Chlorent din Balda, cu acelaşi cognomen de Baternali.

1) „Ar nizuî Domniile Sale (Ungurii) — spune I. Russu în acea prefaţă — ca Românii pe rând să desbrace limba părintească şi în locu-i să primească pe cea ungurească, sau cu alte cuvinte: să piară poporul român din Transilvania... Ori eu din parte-mi socotese a fi mai scump omului sufletul şi unui popor limba şi în aceea formă a fi dator un popor a-şi păstra limba, în care e dator a-şi păstra un om vieaţa“.

Dr. I. Raftu, *I. Russu*, Blaj, 1907, p. 37—41.

2) D. Moldovan, *Memorii din anii 1848—49*. Braşov, 1895, p. 29

3) Jakab E., *o. c.* p. 223.

II. Răsvrătirea teologilor și profesorilor împotriva episcopului Lemeni la 1843.

La Blaj, profesorii amintiți, la care se adăugau și alte fețe bisericești de aceeași prestanță morală, intelectuală și națională, ca prepozitul Simion Crainic, Ștefan Manfi ș. a., au format un cuib al intransigenței naționale împotriva maghiarismului ce-și făcea tot mai mult loc la curtea episcopului Lemeni. Astfel se redactează la 15 Februarie 1842 acel protest al consistoriului din Blaj împotriva proiectului de maghiarizare a limbii „care periclitează cele mai sfinte drepturi naturale” — spunea protestul, cerând ca Românii să se mențină „în folosința graiului băștinaș și al limbii mame latine”, sau a li se da dreptul de a „se folosi de limba maternă... drept echivalent cu acel al existenței personale”...¹⁾ Împotriva aceluși proiect de maghiarizare, despre care Papiu-Illarian spune că a făcut o atât de mare impresie, încât nici „când a ajuns fatma la Gelou despre ventrea lui Tuhutum în Transilvania, înainte

1) Gh. Bogdan-Duică, *o. c.* Anexă VI, p. 209.

de o mie de ani, nu va fi făcut mai mare mișcare în el și în ministrii lui acea faimă, decât numitul proiect de lege în consistoriul și în colegiul profesorilor din Blaj¹⁾ publică Simion Bărnuțiu o caldă motivare la 13/25 Februarie 1842, având aceleași argumente ca și protestul consistoriului, dovedind contribuția lui Bărnuțiu la aceasta din urmă.

Între răsvrătirea teologilor dela 1843 și între acțiunea lui Bărnuțiu dela 1842 înainte, există o legătură, lucru ce n'a fost accentuat în deajuns până acum. Bărnuțiu luptă împotriva a doi dușmani: maghiarismul politic și despotismul bisericesc. Acești dușmani sunt ținta săgeților lui în motivarea din Februarie 1842 și în articolul trimis la 22 Decembrie 1842 „Foi pentru minte“, precum și ale articolului publicat în luna Septembrie în ziarul clujan Vasárnapi Ujság. În persoana episcopului Lement, vedea Bărnuțiu întruchipări amândoi acești dușmani. Luptând împotriva unuia, lupta și pentru distrugerea celuilalt. Dăzând că protestele sale publicate în diferite ziare n'au avut efectul

1) Al. Papiu-Illarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*. Vol. II. Viena, 1852, p. 114.

dort, Bărnufiu și prietenii săi, animați de aceleași idealuri, s'au gândit să înceapă lupta prin alte mijloace și pe alte căi. Acești înflăcărați naționaliști devin niște idoli în fața elevilor lor, cari riscau totul la un singur cuvânt al magiștrilor.

Terenul era pregătit. Intre articolul apărut în numărul din 20 Septembrie al ziarului *Dasárnapi Ujság*, iscălit cu inițialele G. H. J., sub care răposatul Bogdan-Duică recunoștea pe Bărnufiu,¹⁾ articolul în care se făcea o aspră critică învățământului din Blaj și între articolul apărut în numărul din 1 Februarie 1848 al aceluiași ziar, neiscălit,²⁾ în care se critica organizarea instituției seminariale, atingând la sfârșit și chestiunea postului ce se apropia, din pricina căruia va izbucni conflictul, se poate stabili o legătură în ceea ce privește autorul lor. Este aceeași compoziție gramaticală, același stil ce se observă și în discursul dela 2/14 Mai 1848, cam greoiu, impregnat cu citate și expresii latinești. Dacă cele două articole n'au fost scrise de aceeași

1) Ch. Bogdan-Duică, *o. c.*, p. 59.

2) *Ibidem*, Anexa Nr. 3, p. 196.

mână, au fost sugerate de aceeași minte. Era o luptă pregătită cu mult tact.

Ca urmare a articolului din 1 Februarie, teologul Iosif Crișan din an. IV, mână tocană în Mercurea Paștilor, lucru ce-i aduce excluderea dela ceremonialul spălării pictoarelor. Solidaritatea celorlalți colegi cu călcătorul canoanelor, deslănțute furtuna. 30 de teologi din toți anii, înaintează, în ziua de 4 Mai, episcopului, un lung memoriu, cerând imediata destituire a rectorului,¹⁾ în caz contrar, vor alerga cu memoriul la guvern. Neprimind nici un răspuns, după mai puțin de o săptămână, înaintează un nou memoriu consistoriului, cerând să-i scape „îndată de acel tiran“ (a tortore spiritali sine mora liberemur). La acest nou memoriu, episcopul le răspunde, în 13 Mai, că va cerceta cazul, dar să se astâmpere. Acestui răspuns, clericii îi opun o nouă replică, dând episcopului și consistoriului lecții din sf. Scriptură și canoane, amenințând din nou cu plângerea la guvern, dacă nu li se satisface dorința.

¹⁾ Rectorem sine mora amovere dignetur. Gh. Barțiu, o. c. vol. I., p. 635.

Noua amenințare e și pusă în aplicare, clericii înaintând o jalbă guvernului, care o transmite episcopului. Acesta elimină pe cei 12 teologi, cari s'au retras dela ceremonia spălării picioarelor. Cu clericii eliminați se solidarizează și 8 profesori, în frunte cu prepozitul Simion Crainic și cu Simion Bărnufiu și Dimitrie Boer. Legătura între nemulțumirile manifestate prin presă împotriva despotismului episcopesc și nemulțumirile împotriva aceluiași despotism manifestate de clerici, sunt puse astfel și mai clar în evidență. Așa dar putem afirma că Bărnufiu a fost autorul moral al acelei revoluții interne.

Procesul ce s'a iscat în urma răzvrătirii teologilor din Blaj, ne întărește și mai mult această convingere. Din spusele contemporanilor cari au asistat la fazele răzvrătirii, urmărindu-le cu interes și dându-și seama de însemnătatea lor, se oglindește acest fapt. „Procesul cel național-bisericesc în contra episcopului dela Blaj — spune Papiu-Illarian — n'a fost alta decât un preambul al războtului românismului contra maghiarismului“.1) Ori,

1) Al. Papiu-Illarian, *o. c.*, p. CXXXVII.

cine a deslănțuit această luptă a românismului împotriva maghiarismului la 1834 prin introducerea limbii românești în predarea dreptului firii, înlocuind tradiționala latinească, în timpul când Ungurii voiau să-și impună limba lor în locul acestora?, sau cine a continuat această dârză luptă în 1842 prin caldă motivare din 13/25 Februarie, împotriva proiectului de maghiarizare a limbii?, ori mai târziu în anul frământărilor revoluționare, cine a fost pionerul în jurul cărui s'au polarizat toate energiile neamului românesc din Transilvania? La toate aceste întrebări răspundem: prin persoana lui Bărnuțiu.

Toate izvoarele contemporane, fără nici o excepție, fixează în fruntea clericilor rebeli eliminați, pe Alexandru Baternai,¹⁾ care după aceste izvoare, cât și după regula canoanelor spălării picioarelor, era în anul al IV-lea de teologie. În *Universalis Schematismus*²⁾ din anii 1842/1843, Alexandru Ba-

1) Gh. Barișiu, *o. c.* vol. I., p. 636; Jakab Elek, *o. c.*, p. 46.

2) *Universalis Schematismus ecclesiasticus venerabilis cleri romano et graeco-catholici... 1842/43.* Gh. Bogdan-Duică, *o. c.*, p. 62.

ternat figurează ca student în anul I, considerându-l pe acesta ca cel mai superior an de studii.

Eliminați din Blaj, acești teologi vor continua, pe unde se vor răspândi, apostolatul național pentru care și-au jertfit cariera. Ei se vor duce pe la facultățile juridice din Cluj, Târgul-Mureș, Sibiu și prin Ungaria, sau vor trece munții, pregătind împreună cu aceștia terenul pentru lupta ce se apropia. Ori pe unde s'a răspândit, împreună cu colegii lor Români aflați acolo, formau societăți, țineau adunări, se deprindeau cu scrisul literar-național, astfel pregătindu-se pentru marele rol ce aveau să-l joace peste pușini ani. Ei vor fi viitorii conducători ai Românilor transilvănenți în momente decisive pentru soarta lor. „Aceștia vor fi prefecții și tribunii. De nu erau aceștia — exclamă Papiularian — jumătate româniimea din nou era condamnată a se lupta sub nume străin, pentru glorie și interese străine“.

Dela 1843 până la 1848.

Ce a făcut Alexandru Baternat timp de 5 ani, după ce a fost eliminat din Blaj? Iz-

voarele noastre, răspunzând la această întrebare, se împart în două opinii. Cele mai multe, vorbind despre condamnarea lui Baternal îl numesc jurist. „Alexandru Baternal de Balda, cleric dintre cei eliminați cu ocazia procesului lementian și după aceea jurist“¹⁾ spune matricola bisericii greco-catolice din Cluj, iar Barifțiu spune: „Pre cei doi *juristi*, Alexandru Baternal, mai bine Chloorean din comuna Balda și Vasile Simonts din Sărmaș i-au spânzurat în Cluj...“²⁾ La fel spune și Alexe Jakab că era jurist. Un izvor contemporan însă, Memorialul episcopului Andrei Șaguna, scris de N. Popea, în subsolul paginei 159 ne dă următoarea explicație referitoare la Baternal: „Dacă îmi aduc bine aminte, unul dintre clericii eliminați în urma procesul celui mare dintre episcopul Lemény și profesorii și clericii din Blaj, mai pe urmă a trecut și el în România ca profesor“.³⁾ Acelaș izvor la p. 40 înștrând numele studenților Români din Cluj între anii

1) Gh. Barifțiu, o. e. vol. II, p. 263.

2) Ibidem, p. 265.

3) N. Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna*. Tom. I, Sibiu, 1889.

1843—46, pe când se afla și dânsul ca student la aceeași facultate, numele lui Alexandru Baternal nu figurează. Probabil în acel timp nici nu era acolo, căci altfel nu se poate explica cum acest spirit revoluționar dovedit cu ocazia răzmeriței din 1843 și mai târziu în 1848, să nu fi luat parte la acea manifestație a românismului împotriva maghiarismului, cu ocazia înmormântării juristului Român T. Mihali la 1846, sau să fi fost uitat de N. Popea cu ocazia amintirii celorlalți juriști.

În sprîjnul părerii noastre, că Baternal după eliminarea din Blaj nu s'a dus la Cluj, el a trecut munșii ca profesor în Țara Românească, vine încă un fapt. Însemnările timpului amintesc ca făcând parte din comitetul național, ales la Adunarea de pe Câmpia Libertății din Blaj și pe *Alexandru Bătrâneau profesor*. S'ar putea crede că este identică persoana din comitetul național amintită cu titlul de profesor și juristul Alex. Baternal. Identitatea lor o dovedește sentința de acuzare, unde se spune clar că facea parte din comitetul național, iscăbind și actele acestuia, după cum vom vedea mai jos.

Această contradicție a informațiilor nu poate avea decât o explicație. După eliminarea din Blaj, împreună cu mai mulți tineri cari au suferit aceeași pedeapsă, a trecut munții pentru a-și găsi acolo o ocupație. Astfel a trecut Ioan Axente — devenit Sever — rămas acolo până în August 1848, întretinând o legătură între conducătorii Românilor din Transilvania și între cei din Țara Românească; Constantin Roman, reîntors în momentul când la Sibiu se ținea o consfățuire (8 Mai) prealabilă celei dela Blaj din 15 Mai, propunând ca Românil să părăsească ținta ș. a. După un timp oarecare, probabil după 1846, Bătrâneau va fi revenit în Transilvania înscriindu-se la facultatea juridică din Cluj, unde a studiat până în anul frământărilor revoluționare. Astfel se explică contradicțiile izvoarelor contemporane și lipsa lui dintre juriștii înșirați la Popea între anii 1843—46.

Primele semne ale furtunii.

Revoluția izbucnindă la Paris în 22 Februarie, ajunsă la 15 Martie în Diena Habsburgilor și în Pesta lui Kossuth, străbate ul-

mitor de repede distanțele, ajungând la 22 Martie în Cluj. Imediat încep mișcările de „Uniune sau moarte” între Ungurii de aici. În urma prestunii sgomotoaselor străzi, cele două partide maghiare din Transilvania: liberal în frunte cu contele Ioan Bethlen-senior și conservator în frunte cu baronul Ludovic Joltea, se întrunesc în aceeași zi, 23 Martie, în casele contelui Pavel Bethlen și, acceptând unirea, cad de acord pentru convocarea dietei, cât mai repede. Peste trei zile, în cele 4 sectoare ale orașului, se țin noui adunări, pentru ca în 27 Martie să țină și consiliul orășenesc o astfel de adunare, hotărând înființarea gărzii naționale orășenești.

Contele Iosif Teleki, guvernatorul Transilvaniei, cu toate presiunile străzii, întârziind a convoca dieta, în care să se voteze unirea, unele comitate ca Alba de Jos, la 30 Martie și Cojocna la 2 Aprilie, în adunările lor comitatense, se declară rupte de Transilvania și unite de-a-dreptul cu Ungaria, alegându-și în acest scop deputați care să le reprezinte în dieta țării din Pesta.

O deputațiune a Secuilor, în frunte cu I. Pálffy și I. Keller sosește la Cluj în

8 Aprilie, cerând la fel convocarea dietei cât mai curând. A doua zi seara, manifestații cu muzică, discursuri înflăcărâte ca ale lui Berzenczey, strigăte etc., străbat întreg orașul. În această situație, guvernatorul Iosif Teleki, declară că nu va mai aștepta răspunsul Dienei, ci cu dela sine putere va convoca dieta pentru 29 Mai.

Spiritul revoluționar se întinde din Cluj peste întreagă țara. La Târgu-Mureș mișcarea începe odată cu sosirea tânărului Gh. Urházy, la 25 Martie, care aducea cu el un pachet de proclamații revoluționare, luate dela Pesta. La Odorhei Gh. Ápor și Iosif Haller instigau pe Secul împotriva Monarhiei. La Sibiu șeful Maghtarilor revoluționari era Oliver Bethlen; la Dej în 23 Martie, Fatreger conduce pe nemulțumiții împotriva comitetului Lud. Jójika.

Sașii mai precauți, se întrunesc și ei. Cei din Brașov la 21 Martie, hotărăsc înființarea gărzii naționale, lucru pe care-l fac și cei din Sibiu la 27 Martie, hotărând înființarea acestor gărzi în toate orașele săsești. În urma acestei hotărâri, Sașii din Mediaș încep îndată recrutarea pentru gardă, venind în conflict cu Români.

Când totul se mișca în Transilvania, când toate popoarele Europei se sbăteau pentru mai bine, Românii pentru care se părea că sunase ceasul libertății nu puteau rămâne pasivi. Se vor lupta și ei pentru naționalitate, pentru acea naționalitate despre care contele Szemere spunea că „e mai scumpă și decât libertatea, căci libertatea pierdută se poate câștiga, dar naționalitatea este pierdută pentru totdeauna“.¹⁾ Se vor mișca și Românii din toate părțile odată, ca la un semnal, în mod instinctiv. „S’au sculat nu provocați de Curte, nu amăgiți de orice alt străin, ei s’au sculat din bunăvoința lor, provocați de tempestatea ungurească, de credința națională, de dragostea libertății, ajutați de spiritul timpului, s’au sculat pentru apărarea libertății naționale“²⁾ — spune Papiu-Ilarian, care înfățișează sentimentele tuturor Românilor, ca unul ce trăia intensiv acele clipe.

La Blaj, în ziua de 25 Martie, are loc o consfătuire, la care pe lângă profesorii și canonicii de acolo, iau parte și teologii. En-

¹⁾ Al. Papiu-Ilarian, *o. c.*, p. LXXXV.

²⁾ *Ibidem*, p. 55.

fuziismul acelei consfătuiri era de nedescris. „Am fi dorit ca cineva să ne conducă pe câmpul de bătăie — spune Vasile Moldovan, care ca student în anul III era martor ocular — și să cucerească cu noi întreaga lume“. ¹⁾

În aceeași zi de 25 Martie, canceliștii Români dela tabla regească din Târgu-Mureș, în mijlocul manifestațiilor colegilor lor Unguri, au curajul să refuze propunerile acestora „de a se uni și a iscăli un memoriu comun, promițând drepturi și pentru Români. Avram Iancu, reprezentantul lor, cu un curaj rar, în asemenea momente, spune: „În numele neamului românesc resping mărinimositatea voastră; dreptul istoric are să se spulbere înaintea dreptului omului. Spre rușinea veacului XIX, am suferit robie îndelungată. Pretindem ștergerea sclăviei și egalitate perfectă sau moarte“. ²⁾ Curajul acestor fineri a deslănțuit furia Ungurilor împotriva lor, încât nu puteau rămâne mai departe în oraș.

1) V. Moldovan, *Memorii*, p. 7—8.

2) Traian Popa, *Monografia orașului Târgu-Mureș*. Târgu-Mureș, 1932, p. 146.

O coincidență curioasă face ca în aceeași zi, de 25 Martie, în Sibiu Academia juridică săseștilor, devenit un important centru naționalist român, prin înaltele fețe bisericești de rit ortodox ce activau acolo, fiind reședința episcopiei, la care se adăugă și prestigiul fostului profesor, atunci student al Academiei de drepturi din loc, S. Bărnăuțiu, să înceapă o mișcare între Români de aici, în urma proclamației dictate de Bărnăuțiu colegului său Ioan Pușcartu, în seara zilei de 24 spre 25 Martie.

Ziua de 25 Martie, ziua rededeșteptării naționale românești, înscrie începutul mișcării Românilor și în al doilea centru săsesc, în Brașov, unde adunându-se într-o conferință intimă, hotărâse ce atitudine să ia față de desfășurarea rapidă a evenimentelor. Conferința — după mărturia lui Barițiu prezent la ea — a fost foarte sgomotoasă.¹⁾

Nici nordul Transilvaniei n'a rămas mai liniștit. Mișcări pentru libertate se înregistrează la Dej, unde poporul agitat, la 23 Martie, în cântece de „ne jurăm, ne jurăm,

1) Gh. Barițiu, o. c. vol., II. p. 87.

că robi nu mai rămânem“, traducerea românească a imnului revoluționar a lui Petőfi, ține o adunare în care protestează împotriva sistemului administrativ, făcând o petiție pentru ștergerea iobăgiei, iar la urmă iscăliind o proclamație cu caracter revoluționar.¹⁾

Un alt centru cultural în nordul Transilvaniei era Clujul. Aici se găseau mai mulți tineri români, studenții la Academia juridică. Aceștia nu vor rămâne nepăsători la manifestațiile colegilor lor maghiari. Sufletul mișcării românești în Cluj era tânărul avocat Florian Micaș, ajutat de alți tineri canceliști ca: Ioan Suctu, Iosif Hodoș, Aprian Moronian, Boteanu dintre cari nu putea lipsi nici revoluționarul Baternal, dacă era acolo. Acești tineri, la 28 Martie, țin o adunare în care formulează un proiect de rezoluție, cerând restituirea Românilor în drepturile lor naționale. La această adunare luând parte și Ioan Buteanu, viitorul prefect al Zărandului, reîntors în munții lui, ține o serie de astfel de adunări, la Abrud și Câmpeni, aducând aceeași rezoluție ca la Cluj.

¹⁾ Elie Dăianu, *Cronica anului 1848*. Nr. 1—7, Martie—Septembrie. Sibiu, 1898, p. 9.

Pregătirea și Adunarea dela Dumineca Tomii (30 Aprilie).

Indemnul din proclamația a doua a lui Bărnulfu, dictată în seara de 25 spre 26 Martie în peana colegului său G. Roman, unde spunea: „să mergem, să răsturnăm piatra de pe mormânt, să deslegăm lanțurile milenare ale națiunii române, pentru ca să se ridice din pulbere și să viețuiască vleață veșnică...”¹⁾ n'au răsunat în pustiu. Nu au rămas zadarnice nici ale aceluia, ce de pe acum era considerat ca reprezentantul cel mai autentic al intransigenței naționale, Avram Iancu, care în ultimele zile ale lunii Martie îndemna pe tinerii din Blaj să fie demni de marele moment, la care îndemn, teologul Vasile Moldovan, cu lacrimi în ochi, îi răspundea, că tinerimea română considerând sfințenia cauzei, nu mai cunoaște pericole, moartea e prea puțină pentru a o reține dela propunerile ei, că va cutreera toată țara, va convoca poporul la adunare, c'un cuvânt tinerimea va documenta că e demnă de mi-

1) T. V. Păcățianu, *Cartea de Aur*, sau luptele naționale politice ale Românilor de sub coroana Austro-Ungară. Vol. I. Sibiu, 1904, p. 257—258.

siunea grea ce l-o încredințează națiunea.¹⁾ La fel seria și Al. Papiu-Illarian în numărul din 29 Martie al Foaie pentru minte: „Acum e timpul! Nu mai întârziți, nu vă mai lăsați în starea apucată dela moși, dela strămoși. Minutul, binevenit lată-l... pentru noi se luptă spiritul timpului, care are putere mare. Pentru noi se luptă toți oamenii cei buni. Fiți naționaliști mari. Când va zice cineva să fiți patrioți, spuneți că naționalistul român și patriotul în Transilvania, tot una și aceeași însemnează... Așa aveți speranțe de un viitor mai bun, dar de națiunea voastră niciodată să nu vă lăsați; fiți Români și credeți că Românul, Român trebuie să rămână etern.“²⁾

Florian Micaș se afla în Blaj împreună cu Avram Iancu. După consfătuirea lor cu profesorii de acolo, întorcându-se la Cluj, a împărtășit tinerilor de aici însuflețirea de care erau animați colegii lor din Blaj și hotărârea acestora de a-și sacrifica viața pentru a duce la izbândă misiunea încredințată lor, de a deștepta poporul din letargia în care

1) V. Moldovan, o. e., p. 8.

2) *Foaie pentru minte inimă și literatură*. Brașov, 1848, Martie 29, Nr. 13. p. 95–96.

zăcea de atâtea veacuri și a-l arăta calea mântuirii, îndemnându-l să meargă la Blaj. La reîntoarcere, Fl. Micaș, va fi adus colegilor lui din Cluj și exemplare din proclamația lui Aron Pumnul prin care era convocat poporul la adunare.

Dacă entuziasmul tinerilor din Blaj, după aceste îndemnuri era atât de mare, încât unul dintre ei Eliseu Todoran să rupă disciplina școlii, să se urce pe o bancă și să spună: „Fraților! Focul aprins în mine și dorul de a vesti Românilor ziua libertății, nu-mi permite să aștept ora în care ni se va da vacanța; sunt silit a rupe disciplina. Adio, fraților! Să ne vedem la Duminică Tomii¹⁾ cum puteau să rămână ceilalți tineri Români din restul Transilvaniei, animați de aceleași idealuri, reci în fața acestor evenimente?

Vasile Moldovan, în Memoriile sale, ne spune că dela Blaj se fixase pentru fiecare teolog sectorul său de activitate. Astfel pe Târnave întâlnim activând pe clericii Dasile și Ilie Moldovan; pe Mureș pe canceliștii

¹⁾ D, Moldovan, *Memorii*, p. 11.

Ioan Mărgineanu, Vasile Vespremean și Ioan Oros; în sud-estul Transilvaniei pe avocatul Ioan Bran și canceliștii Secăreanu, Roșca și Pinciu; în regiunea Ardeșului pe Papu-Illarian; în regiunea munților Apuseni pe Iancu, Buteanu și popa Balint. În regiunea Clujului și a Câmpiei, cine erau aceia cari vor deștepta poporul și vor îndemna să meargă la adunarea dela Blaj? Că a fost cineva care a îndeplinit cu demnitate această misiune, dovedește faptul, că în aceste părți tobagii români au fost cei dintâi cari au reacționat împotriva situației lor. Comuna Bactu de lângă Cluj, a fost prima care a denegat îndatoririle tobagiei, Români de aici spunând — după mărturia lui Barițiu — nemeșilor Unguri: „din moși și strămoși v'am muncit nobililor și v'am încăreat curțile, grânarele și magazinele tot numai noi; tot noi am purtat toate nenumăratele greutăți ale țării, pentru care ne-am vărsat și sângele, când D-vs. v'ați răsfățat și tăvălit în bine. Cu toate acestea noi și de acum încolo vom să vă lucrăm moștile, însă numai pe plată, pe simbrile, după cum ne vom putea învoi.¹⁾

1) Gh. Barițiu, o. c. vol. II., p. 76—77.

Cine au fost tinerii cari au străbătut aceste regiuni învățând poporul astfel de lucruri? Au fost studenții din Cluj în frunte cu Florian Micaș. Printre ei de sigur era și Alex. Baternai, având un loc de frunte, dacă nu cel mai de frunte. Această afirmațiune ne-o bazăm pe sentința de condamnare, care dela un capăt la altul e străbătută de astfel de acuzațiuni: „îndemnurile sale la răscoală“,¹⁾ precum și pe scrisoarea explicativă pe care bar. N. Vay o trimite episcopului Andrei Șaguna cu ocazia condamnării lui Bătrâneau.²⁾ Pe lângă aceste mărturii ne mai vine în ajutor încă una, tot atât de prețioasă. Este scrisoarea lui Ioan Axente, din 6 Aprilie, trimisă din București lui Simion Bărnaușu, în care vorbind de o răzvrățire a poporului român din Transilvania, în părțile Câmpiei și ale Clujului, propune ca singurul ce ar putea duce la îndeplinire această grea și delicată misiune, pe Alexandru Baternai. „Când s'ar afla de bună răzvrățire, atunci ar începe Molnar Elie care e dregător acolo (jude în Comana), eu în ținutul meu (Frâua, lângă Copșa Mare), Roman

¹⁾ Anexa Nr. 1.

²⁾ Anexa Nr. 2.

în ținutul lui (Pintic, lângă Reghin), Mărgineanu pe Mureș, Băterneanu pe Câmpie, Iancu pe Ampoiu, etc. etc.“¹⁾

Ziua de 30 Aprilie se apropia. Din toate părțile se îndreptau Români în grupuri, în frunte cu tribunii lor spre Blaj. Nu știm din părțile Clujului și ale Câmpiei câți Români vor fi luat parte la acea adunare. Bănuim însă, că din cauza depărtării și mai ales din cauza piedecilor puse în cale de cătră dregătorii Unguri, piedeci multe și la celelalte adunări dela Blaj, după cum declară Români din aceste părți în 2 Octombrie la Frata, întrebăți fiind de acelaș Bătrâneanu,²⁾ nu vor fi fost mulți la adunarea dela Blaj. E sigur însă, că acela care-i deșteptase și-l ațâțase, viitorul tribun al Câmpiei, Alex. Băternai, a luat parte. Acest lucru țese la iveală din sentința de acuzare, precum și dintr'un alt fapt remarcabil în scurta vleață a lui Bătrâneanu.

¹⁾ S. Dragomir, *Din corespondența dascălilor ardeleni în 1848*, în *Omagiu lui Ioan Bianu*, București 1927, p. 158.

²⁾ Jakab E. o. c., p. 375—376.

După sfârșitul adunării și împrăștierea poporului, intelectualii români în frunte cu Bărnufiu, ce avea delegație dela sibieni de a se înțelege cu Blăjenii pentru stabilirea programului viitoarei adunări, se retrag în camera prefectului de studii, unde începe o consfătuire între ei. La sfârșitul consfătuirii, fiind o cină comună, în mijlocul toasturilor entuziaste, se ridică clericul Armat Bltseu și propune ca toți conducătorii românilor cari poartă nume ungurești, să și le romanizeze, ceea ce se și întâmplă pe loc cu cei de față. Astfel din Nemeș deveni Nobili, din Oros Rusu¹⁾ și din Baternai-Bătrâneau,²⁾ nume ce va figura în toate actele timpului dela această dată înainte, alături de cel unguresc.

1) I. Oros e viitorul prefect de pe Mureș, care ne-a lăsat interesante memorii din acest timp, pe care dl Tr. Popa le amintește în monografia d-sale: Monografia orașului Târgu-Mureș și care după mărturisirea d-lui Suțica sunt în posesiunea d-lui Popa. Nu știm cauza pentru care nu se dau publicității.

2) Dr. C. Sueciu, *Cum a fost pregătit 3/15 Mai 1848 Blaj*, 1925, p. 49.

Pregătirea și Adunarea dela 3/15 Mai de pe Câmpia Libertății.

Numai două săptămâni mai despărteau pe Români de marea adunare, unde aveau să-și formuleze precis doleanțele și programul pe care-l vor urma fără nici o abatere până la împlinirea lui. Tinerii în care clocotea sângele fierbinte, ațâțat de dragostea pentru poporul asuprit, nu mai aveau răbdare să aștepte ordinea mai marilor lor, ei luând totașul de pelerin, au plecat „mai însufleștiți ca oricând spre 4 părți ale țării să îndemne poporul la adunare“¹⁾. Nici un unghiuleț din țară n'a rămas neagitat de ei — spune V. Moldovan. Acești crainici ai libertății românești, pretutindenea erau primiți cu brațele deschise și ascultați ca niște apostoli, de poporul atât de avid după mai bine. Un exemplu, despre simțămintele poporului la vestea pe care i-o împărtășiau acești tineri, ni-l dă cărcelularul Matei Bunea, care auzindu-l cântând „Astăzi cu bucurie“, a exclamat plin de entuziasm: „Acum mi s'a umflat inima ca o pită albă“.²⁾

1) V. Moldovan, *Memorii*, p. 29.

2) *Ibidem*, p. 31.

Un model de discurs, înregistrat la contemporanul Papiu-Illarian, ne arată mijloacele de convingere pe care acești tineri le întrebunțau pentru a electriza poporul și a-l face să înfrunte cu riscul vieții, toate piedecile puse în cale de Unguri, venind totuși la acea adunare, unică prin mărețta ei în analele istoriei naționale, lucru recunoscut de oamantul timpului. Astfel gen. Scurter, trimisul gen. Puchner la adunare, spune despre aceasta: „de când sunt am văzut multe adunări de popor prin Elvețta, Alsacia, etc. dar adunare de popor atât de numeroasă, care totuși să fie condusă într'atâta liniște, să documenteze atâtta cultură, atâtta seriozitate, atâtta entuziasm nobil, n'am văzut în toată Europa“,¹⁾ iar baronul Salmen, comitele Sașilor, invidios de această mărețte, se teme a convoca adunarea săsească, proiectată la Mediaș, ca nu cumva să rămână „din punct de vedere al demnității și al amplexului sale, în mod desavantajos și întristător cu mult îndărățul adunării dela Blaj“. ²⁾

1) Al. Papiu-Illarian o. c., p. 231.

2) A. A. Mureșianu, *Prefectura românească a Țării Bârsei în 1848—49. Țara Bârsei, Brașov, 1929, An. I, p. 133—134.*

Tinerii plecați prin țară spuneau poporului printre altele: „Demiți cu toți la Blaj, ca să nu poată zice străinii, cum că drepturile ce le pretind Românii, sunt numai o pretenziune a unora și altora, ci să le arătăm că acelea sunt drepturi de a căror necesitate sunt pătrunși toți Românii și toți cu o rugă le reclamă. Pe doi trei învățați îl pot înșela inamicii, îl pot speria, convinge, se pot înșela ei înșiși: poporul întreg e necoruptibil, este nedumerit, neînduplecat în pretenziunile sale ca însuși adevărul, de popor tremură acum toți tiranii... Demiți la Blaj, prin toate pericolele, acolo ne vom înțelege despre toate drepturile noastre și le vom pretinde cu toată energia. Vom decide că nu vom mai fi iobagi, vom proclama că de aci înainte vom fi națiune liberă“.¹⁾ Erau cuvinte simple, dar izvorâte din inimă, care pătrundeau la inima poporului.

Mai circulau prin țară versuri intitulate „Cuvântul sfintei Scripturi“, având ca motto: Cereți și vi se va da vouă; bateți și vi se va deschide; căutați și veți afla, versuri de următorul cuprins:

¹⁾ Al. Papiu-Illarian, o. c., p. 199.

Deșteaptă-te Române! Și ce făptură doarme?
 Când vâjâie zefirul, cu aripi de libertăți
 Înaltă-ți trista față de tiranii pălită,
 Să-ți cază o rază sfântă, să scapi de nedreptăți.

De aveți în oase suflet și simț de libertate
 La drepturi! ce natura în frunte ne-a înseris!

— — — — —
 La cereri pentru drepturi, la libertate sus,
 Pe calea ce ne arată Scriptura și Isus.¹⁾

Prin aceste acțiuni se crează prima afinitate sufletească între popor și conducătorii lui, cari pentru întâia oră se coborau în mijlocul poporului, luând parte la bucuriile și durerile acestuia, afinitate care se va desăvârși în cursul adunării de pe Câmpia Libertății.

Cu aceste idei călăuzitoare, tinerii neobosiți cutreerău toate colțurile țării, îndemnând poporul să meargă la adunare. Și poporul oprost, care vedea în acești tineri niște apostoli răsăriți din mijlocul lui și reînforși pentru a le vesti împlinirea visurilor, a dat deplină ascultare îndemnurilor lor, prezentându-se, în ziua și la locul fixat, într'un număr ce a stârnit admirația unora, invidia și teama altora.

¹⁾ A. A. Mureșianu, *o. c.*, p. 129—130.

În tot acest timp de două săptămâni, ca și mai înainte, Bătrâneau a desfășurat o activitate febrilă, în regiunea ce-l va fi acordată mai târziu ca tribunat, stârnind ura Ungurilor, cari îl urmăreau pas cu pas, pentru a-l prinde. Ca o recompensă a acestei activități curajoase, punându-și în joc vleața pentru reușita acțiunii, Românii l-au răsplătit la această adunare națională de pe Câmpia Libertății, alegându-l între cei 25 de membri ai comitetului permanent de sub conducerea episcopului Andrei Șaguna și a lui Simion Bărnuțiu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În toate izvoarele contemporane, aflăm figurând printre membrii amintitului comitet, pe Alexandru Bătrâneau profesor.¹⁾ S'ar putea crede că acest membru al comitetului național poate fi altcineva și nu martirul dela 15 Octombrie, mai ales că e numit profesor, când la moartea sa majoritatea izvoarelor îl numesc jurist. Pe lângă explicația dată într'un capitol anterior,²⁾ pentru susținerea identității profesorului Alex. Bătrâneau,

1) Gh. Barițiu. *o. c.*, p. 128; T. D. Păcățianu, *o. c.*, p. 338; Jakab E. *o. c.*, p. 130, etc.

2) Cap. I, p. 10—11.

membrul comitetului național, cu juristul cu același nume, aducem și mărturia sentinței de condamnare. Acolo, după ce i se înștră toate pretinsele fapte rele, ca un punct culminant al acestora se adaugă, că „neținând seama de autoritățile legale, pe sine însuși se mărturisea nu numai a fi membru al comitetului permanent românesc dela Sibiu, care comitet însuși e împotriva legii, ci și activa ca atare prin încălțarea actelor“.¹⁾

Dela 15 Mai până la 16 Septembrie.

După împrăștiera poporului în aceeași desăvârșită ordine, păstrată în tot decursul adunării, conducătorii lui își continuă activitatea pentru împlinirea programului fixat acolo, al cărui prim punct era independența națională, iar al 3-lea desființarea iobăgiei fără întârziere și fără nici o desdăunare din partea țăranilor iobagi, precum și desființarea dijmelor.

Bătrâneanu se întoarce în cercul lui, continuându-și activitatea cu aceeași febrilitate. De aceea Ungurii, văzând în el un element

¹⁾ Anexa Nr. 1.

periculos pentru scopurile lor, își pun în gând să-l aresteze. Prin această arestare, știind că poporul pentru binele căruia lupta, nu va câștiga nimic, el va pierde numai, s'a gândit să-și găsească undeva un adăpost de unde să-și poată continua activitatea. El avea un frate mai mic, Grigore, care nu era cunoscut ca un instigator atât de periculos și astfel va putea executa instrucțiunile trimise de fratele lui din locul unde se adăpostii.

„Din cauza îndemnurilor sale la răscoală — spune sentința — după cum însuși a recunoscut, fusese urmărit pentru a fi arestat și din această cauză se ascunsese la Sibiu“.

Sentința fixează acest singur motiv care-l determina a se refugia la Sibiu. Putea să se refugieze și în altă parte, unde i se oferea aceeași siguranță. Dacă a ales tocmai Sibiu, ca loc de refugiu, se datorește încă unul motiv. El era membru în comitetul național care-și avea sediul în acest oraș. Dintre membrii acestui comitet, nu se mai aflau la Sibiu, la această dată, decât S. Bărnăușu, N. Bălășescu și parohul N. Manu, la care se alătură după întoarcerea sa dela Viena și August Trebontu Laurian. Și acest comitet

nu era numai cu numele cum spune Bariștu,¹⁾ el lucra după posibilitate. În 3 luni ține o adunare numeroasă la care cu el împreună „se mai adunaseră și alți bărbați români, cu toții peste 40“; Gazeta din 1 iulie publică un comunicat al acestui comitet în chestiunea uniunii; înainte de 30 ale aceleiași luni, trimite o imputare deputațiunii din Diena; se face înțelegerea între el și Sași pe la 8 sau 9 luni; întreținea o bogată corespondență cu Români din toate părțile Transilvaniei; membrii lui trimiși în diferite părți țineau vie legătura între comitet și popor; cele mai multe răscoale din luna iulie și iulie, datorându-se acestor membri. Cel mai doveditor argument pentru activitatea acestui comitet ni-l aduc Ungurii, prin grija ce o poartă acestuia. În dieta din Cluj, din 6 până în 10 iulie, în fiecare ședință se ocupau de comitetul românesc și de toate câte se lucrau în Sibiu.²⁾

Astfel membri comitetului ce se aflau la Sibiu, nu puteau răspunde tuturor acestor cerințe și chestiuni diverse și de aceea Bă-

1) O. c. p. 130.

2) Gh. Bogdan-Duică, o. c., p. 100.

trâneau s'a refugiat la Sibiu, ferindu-și totodată persoana de urmărirea Ungurilor, în acelaș timp servindu-și nașlunea care i-a încredințat un loc de onoare în fruntea ei.

Pe la începutul lunel lunte, Bătrâneau se afla la Sibiu de unde trimitea fratelui său Grigore, rămas acasă, instrucțiuni pentru înarmarea și răscularea poporului.¹⁾ Aceste îndemnuri erau în legătură cu măcelul dela Mihalț, deslănțuit din cauza contelui Eszterházy, care nu voia să cedeze Românilor nimic din teritoriile pe cari le stăpânea și pe cari aceștia le pretindeau în virtutea dreptului de foști proprietari, dar la care au contribuit și emisarii comitetului național, cari trecând pe acolo îndemnau poporul la rezistență.

Bătrâneau refugiat la Sibiu, nu se mărginea a iscăli numai actele comitetului, ci după cum ceilalți membri erau trimiși prin țară pentru a pregăti poporul, tot astfel și el va fi cutreerat multe regiuni spre acest scop. Prin această dublă activitate a lui, Bătrâneau a devenit cunoscut ca om de ac-

¹⁾ Jakab E. o. c., p. 223.

flune și în cercurile Românilor transilvăneni aflați în Principate. Și prin faptele sale, nu a desmințit nici un moment această credință. A muncit atât la Sibiu în cadrele comitetului național, cât și pe teren în diferite regiuni ale Transilvaniei, unde avea însărcinare din partea aceluiasi comitet. Așa pe la mijlocul lunii iunie revine în cercul său, îndemnând și înarmând populația din jurul Clujului la răscoală, împreună cu fratele său Grigore.¹⁾ Între Sibiu și comitatul Clujului își petrecea Bătrâneau timpul din iunie până în Septembrie. Revenit în cercul său, a trebuit să stea mai mult timp ascuns din pricina acelorasi Unguri cari nu-l uitară și-l urmăreau și acum. În cuvântarea lui ținută la 2 Octombrie în comuna Frata, spune că a stat ascuns prin păduri 6 săptămâni împreună cu 7 tovarăși trăind numai cu ghindă și alune.²⁾

Adunarea dela 16—25 Septembrie.

Evenimentele ce se desfășurau cu o rapiditate uluitoare, impuneau și Românilor să se organizeze militărește, pentru a ține plept

¹⁾ Jakab E, o. c., p. 223.

²⁾ Ibidem, p. 375.

dușmanilor, cari începură acțiunea pentru destrămarea Monarhiei. Aceeași Unguri cunoscând precis atitudinea Românilor față de aceste evenimente, se gândeau să pună mâna pe toți conducătorii lor, ca astfel lipsiți de conducători, Românii să nu poată forma un obstacol serios în fața tendințelor lor. Nu numai conducătorii principali trebuiau arestați, ci după mărturisirea făcută profesorului Penescu dela București, de un deputat Ungur dela Târgu-Mureș, trimis la Brașov pentru a urmări acțiunea Românilor de acolo, după un tablou întocmit de Unguri, trebuiau să moară toți instigatorii Români, al căror număr se ridica la 400.¹⁾

Dar în primul rând trebuiau îndepărtați cei mai periculoși, în care scop, baronul Vay trimite la Sibiu pe comitele Béldi. Acesta cu ajutorul agentului Dobokay reușește să prindă pe Aug. Treb. Laurian și pe N. Bălășescu, la 18 August. Intervenția energică a lui Bărnuțiu în fruntea unui număr de 10.000 de Români, aduce, la 25 August, eliberarea celor arestați. Acum nu mai era un moment

1) Gh. Barișiu, *o. c.*, p. 179.

de pierdut. Ungurii își dădură intențiile pe față. De aceea trebuiau să se organizeze cât mai grabnic. Pentru aceasta se țin adunări în regiunile de graniță, unde erau regimente românești ca la Năsăud și Orlat în 7 și 10 Septembrie, încununată cu cea dela Blaj din 16 ale aceleiași luni. În toate aceste adunări, ca puncte esențiale se observă protestarea împotriva persecuțiilor suferite de Români din partea Ungurilor, ștergerea imediată a iobăgiei și robotelor, iar mai pre sus de toate organizarea militară a Românilor în gărzii naționale, în acest scop pretinzând și arme. Acest din urmă punct de o capitală importanță, este astfel motivat de adunarea dela Blaj: „Pentru siguranța publică, în satele și ținuturile românești să se înființeze garda națională română, după îngăduirea prea apriată a Majestății Sale Impăratului. Spre înarmarea lui, poporul român cere dela înaltul general-comandant atâtea arme : puști, tunuri, săbii, table ș. a. câte s'au dat Ungurilor spre scopul acesta“.¹⁾ Tot în această adunare, se împarte Transilvania în 5 prefecturi, în frunte cu câte un prefect, având mai mulți tribuni subalterni.

¹⁾ Ibidem, p. 248.

La această adunare, a luat parte și Alexandru Bătrâneanu, încredințându-i-se comanda unei prefecturi, după cum spune sentința de condamnare. Nu știm să fie o greșală a celor ce au alcătuit sentința, sau a istoricilor contemporani, cări toți îl numesc tribun și nu prefect. Se pare că e o greșală a oficialității ungurești, căci în aceste părți funcționa în calitate de prefect Vasile Moldovan sau putea fi o înlocuire a acestuia, în aceste părți, deoarece își avea cereul de activitate foarte vast. Sentința în felul următor înfățișează participarea și rolul încredințat lui Bătrâneanu la adunarea din Septembrie dela Blaj: „Luând parte acum de curând — spune sentința — la adunarea românească ilegală din Blaj, care după propria lui mărturie a fost ținută împotriva opririi și fără permisiunea guvernului și acolo împotriva ordinii legale și constituționale și a dependenței obligatorii de către autorități, prin instigarea la revoltă și prin călcarea în picioare a oricărei îndrumări legale garantate, dintre cele 5 prefecturi înființate pentru înarmarea proprie, după propria lui mărturisire a fost orânduit ca prefect al prefecturii de

pe Câmpie, care constă din peste 100 de sate“.¹⁾

Frământarea revoluționară.

Cu hotărârile dela Blăj, revoluția era declarată. Dela această dată, Românii trec pe față la rezistență împotriva Ungurilor. Se vedea limpede că trebuiau să se adune toate energiile neamului pentru a stoarce prin forța armelor, ceea ce bărbații politiei n'au fost în stare să obțină pe cale pașnică și legală.

Rezistența Românilor s'a și observat îndată după această adunare. Intreagă Transilvania e împânzită de numeroase revolte. Astfel în jud. Turda, locuitorii comunei Lona se împotrivesc comitetului de recrutare, din care pricină se deslănțuie o încăierare rămânând 30 de morți. Rezistențe de acest fel se înregistrează și în alte comune din același județ. În aceeași zi de 11 Septembrie, locuitorii comunei Ohaba din județul Lugoj se mișcă, pentru ca în 17 ale aceleiași luni să se întâmple vărsări de sânge în jurul Aradului. Locuitorii din țara Făgărașului nu se

¹⁾ Anexa Nr. 1.

lasă mai pre jos, ei declară în fața comisiei de recrutare că „pentru împăratul pleacă la războiu cu femeii și cu copiii, dar pentru Maghiarii nu, niciodată”.¹⁾ Medieșenii, în 15 Septembrie, pun întrebarea, reprezentanții fiind de I. Călboreanu și I. Tufa, dacă primăria, poate și vrea să le mijlocească arme, dând deodată libertate de a se conscrie și organiza”.²⁾ În regiunea Zlatnei, avocatul Petre Dobroș, întors de la Pesta, organizează populația într-o armată națională. proclamându-se conducătorul ei”.³⁾ În regiunea Abrudului instigă lăncușii, îndemnând populația să ia armele pentru eliberarea lui Balint și Moga din închisoarea de la Aiud.

Românii nu mai voiau să asculte decât de funcționarii numiți în ultima lor adunare de la Blaj. Nu mai voiau să îndeplinească roboții și să plătească dărit. Cu mai multă trăgare de inimă, trimisă toată agoniseala lor, adunată cu multă trudă, la Blaj, pentru a se cumpăra arme.

1) E. Dăianu, *o. c.*, p. 128.

2) C. Suciu, *Un erou din 1848. Prot. Șt. Moldovan din Mediaș*. Blaj, 1933, p. 32.

3) Fr. Szilágyi, *Alsófehérmegye 1848—49*. Aiud, 1898, p. 64.

Cei însărcinați cu organizarea Românilor, își îndeplineau conștiințios datoria. În aceste momente hotărâtoare, când toată suflarea românească, electrizată de viziunea unui viitor mai bun, mai fericit, se frământa, nici regiunea Clujului cu Câmpia, nu putea să rămână mai pre jos. Cel ce a fost însărcinat cu organizarea acestor părți, a îmbrățișat cauza națională cu toată însuflețirea, neînfricoșându-l acum nici moartea. Atât de plaste descrie simțămintele acestor tineri conducători unul dintre ei, Vasile Moldovan. „Am îmbrățișat cauza națională cu atâta însuflețire — spune el — încât dela urzirea fermentațiunii ei, m'am decis a-mi consacra viața pentru ea și nu era zi în care să nu-mi amintesc, că nu votu supraviețui catastrofa epocală — prin urmare tratam a mă familiariza cu ideea de a suferi moartea de martir“.¹⁾ Cu aceste sentimente și hotărâri eroice, a pornit și Alex. Bătrâneau la muncă.

După întoarcerea dela adunarea, în care i s'a încredințat importanța, dar greaua misiune de organizator a peste 100 de sate, a

¹⁾ D. Moldovan, *Memorii*, p. 37—38.

început îndată să-și ducă la îndeplinire această misiune. A împărțit prefectura în tribunate, în frunte fiecare cu câte un tribun, numit de el. La rândul lor tribunii aveau ca subalterni niște așa numiți căpitani, subcăpitani, caporali sau decurioni. Împărțea poporul proclamații incendiare, îndemnându-l la ostilitate și lucrând în toate chipurile la înarmarea lui. „Și în această calitate ilegală și neconstituțională — spune sentința — nu numai că a activat, ba chiar, în mod nemai pomenit și cu totul ilegal și față de autoritățile constituite, trecând puterea lui în absolută contradicție cu legea așa zisel prefecturi, o împărțit în tribunate care în cea mai mare parte atârnavu obligator de el, a numit tribuni ai poporului, prin aceștia numi căpitani și subcăpitani, caporali sau decurioni, după localități, împărțind poporului proclamații incendiare contrare legii și dând tribunilor instrucțiuni ilegale și neadmise și neîntărite niciodată și nicăiri de vreo autoritate conformă legii, precum emițând și citații în care ațâța poporul român atât de blajin și de pașnic... îl îndemna la ostilitate, dușmănie și la ură națională, îl amăgi cu

ajutorul grănițerilor români... ațâța populația românească neștiutoare împotriva unilui... lucra în toate chipurile la înarmarea separată a Românilor, neținând seamă de autoritățile legale“.¹⁾

După ce aceste organizări au fost săvârșite, Bătrâneau a trecut, cu oamenii săi la demonstrații revoluționare, pe teren. N'a voit să se lase mai pre jos decât colegii săi din celelalte părți ale Transilvaniei. În jurul Abrudului circulând vestea că lancu ar fi fost prins de Unguri, se adună la Câmpeni o mulțime de Români pentru a-l elibera, în timp ce în comunele Teiuș și Tihod, s'au tras clopotele într'o dungă strigând: vin și ne omoară Ungurii“.²⁾ ceea ce a avut darul să adune mult popor care la Balas Benedek a atacat miliția ungurească. În jud. Alba, Români răsculați erau împărțiți în două tabere: una sub conducerea preotului Ioan Prodan era așezată la Măgina, iar alta sub conducerea lui Fr. Micaș pe dealul dela Aștințș.³⁾

¹⁾ Anexa Nr. 1.

²⁾ Fr. Szilagy, *o. c.*, p. 113.

³⁾ *Ibidem*, p. 114.

Prinderea tribunului Vasile Pop din ținutul Mureșului, la 1 Octombrie, are darul de a răscula poporul, care adunat sub conducerea prefectului Ioan Oros, alias Rusu și a preotului din Chiraleu, la Nirașteu, să declare „sărbătorește“ printr'un protest „înaintea lumii că de se va întâmpla ceva lui V. Pop, fiecare maghiar unde se va afla, mort va fi“¹⁾ declarate dusă la îndeplinire după uciderea lui Vasile Pop.

În acest timp, în Foaia pentru minte dela Brașov, apare o poezie cu titlul „Volentru“, iscălită de Ioan Pușcariu, în care se cuprinde întreaga epopee a tinerilor Români, cari lăsându-și acasă tot ce aveau ei mai drag: părinți, frați, logodnică, etc. să meargă de bună voie pentru a se arunca în vălmășagul luptei, de unde știau că nu se vor mai întoarce. Bătălia de sub munte este înfățișată astfel:

... Dar vai — acea câmpie
 Acel râu s'a roșit
 Ș'o tristă bătălie
 Sub munte s'a lăfit.

¹⁾ Tr. Popa, o. c., p. 164.

pentru ca în alte versuri să înfățișeze dragostea acelor tineri față de poporul pentru care se jertfeau, împreună cu cea față de logodnică :

*D'atunci inelul care
Amanta ¹⁾ mi l-a dat
Și sabia cea tare
Din mână n'am lăsat...²⁾*

Bătrâneau după organizarea poporului din aceste părți, a pornit cu el spre Cluj. În 5 Octombrie, Ludovic Thury, funcționar județean, scria prefectului din Cluj, că în 2 Octombrie, s'a apropiat dinspre Țicud spre Frata, un grup de 4—500 de Români, cu steag roșu, alb și albastru. Armamentul lor era : puști, pistoale, furci, îmblăciți, coase, etc. Apropiindu-se de sat, au trimis vorbă preoților să tragă clopotele în cinstea sostrii lor. Sosind în sat, grupul de oameni în frunte cu doi vătafi, s'a adunat în fața bisericii, au chemat afară pe preot și au strigat de trei ori vivat pentru împăratul. Apoi Bătrâneau —

¹⁾ În înțeles de iubită, logodnică.

²⁾ *Foaie pentru minte...* Brașov, 1848 Octombrie 22, Nr. 44.

spune mai departe raportul — unul dintre vătafi, fiul cantorului din Balda, a început o cuvântare, povestind cum împreună cu 7 tovarăși, a răfăcit prin munți 6 săptămâni, pentru cauza românească, trăind numai cu ghindă și cu alune „pentrucă pe voi neamuri romane — spune el — preotul și episcopul vostru v'au vândut cu trei mierțe de aur. V'au vândut aceia pe cari voi îi îngrășați ca pe porci, iar pe voi Ungurii vreau să vă omoare. E dreptate aceasta Românilor?” Poporul a strigat nu. Mai departe întrebându-l pentru ce n'au mers la adunarea dela Blaj, ei au răspuns că preotul nu le-a adus la cunoștință și funcționarii județeni nu le-au dat vote. Apoi le spune că la Blaj și-au arătat Românil dorințele către împăratul în 16 puncte, iar dacă le va veni răspunsul, vor întreba pe Unguri dacă le place sau nu“. „Dar nu le vom cere — spune Bătrâneau — ei îi vom sili, pentrucă un milion și jumătate de Români corespund cu 500.000 de Unguri“. Poporul strigă da. Se cuvinte — continuă oratorul — ca dintr'un milion și jumătate de Români să fie de trei ori mai mulți funcționari decât Unguri“. „Apoi poruncindu-le ca

pe ziua de 5 Octombrie toți să fie înarmați, poporul codindu-se strigă: „Nu vă temeți. Dacă funcționarul județean vrea să vă împledece, răsculați-vă. Nu vă lăsați, până la ultima picătură de sânge. 120 de sate stau pentru apărarea voastră. Țiganii trebuie să vă pregătească lancea pentru 12 creștari, iar pentru 23 Octombrie din fiecare casă să se prezinte la Blaj un om înarmat. Celui ce va merge numai cu bâta i se va sparge capul. Acolo se dau și arme de foc“. ¹⁾ Ce rost avea îndemnul lui Bătrâneanu, ca pentru 23 Octombrie să se prezinte la Blaj din fiecare casă câte un om înarmat? Această zi va fi fost hotărâtă pentru începerea revoluției, dar precipitarea evenimentelor, au grăbit izbucnirea ei. În prima jumătate a lunii Octombrie, cam în același timp, au început mișcările revoluționare în toate părțile Transilvaniei, ca apoi prin proclamarea comitetului național din 8/20 Octombrie, ea să fie declarată oficial.

După înflăcărata cuvântare a lui Bătrâneanu, poporul a pornit mai departe și, ajungând în fața casei subprefectului Sigismund

¹⁾ Jakob B. o. c., p. 375—376.

Intzedi, a tras focuri de arme, aclamând libertatea neamului românesc.

De aici Bătrâneanu cu ceafa lui de oaie, la care se vor fi adăugat alții mereu pe unde trecea, a cutreerat întreaga regiune ținând cuvântări asemănătoare și îndemnând poporul la răscoală. Pentru ziua de Luni, 11 Octombrie, convoacă poporul la o adunare mare în comuna Cătina. La această adunare era chemat poporul din 11 comune, astfel numărul celor prezenți era destul de impunător. Aici, Bătrâneanu îl îndemna la călcarea legii, la tulburarea stării constituționale, luând jurământ poporului după „un formular ilegal” — cum îl numește sentința — care va fi fost însă un formular alcătuit în ultima adunare dela Blaj. După adunare, a avut loc o consfătuire cu ceilalți tribuni și comandanții ai Românilor din aceste părți și mai ales cu tovarășul său de martiraj, Vasile Simons.

Prinderea și executarea lui Bătrâneanu.

Dela Cătina, Bătrâneanu a fost dus cu o căruță de către preotul Ambrosie Turcu la Bărați, unde pentru a doua zi, Marți 12 Octombrie, convocase o adunare poporală ca

și cea dela Cățina, pentru a îndemna poporul la revoltă și a-l lua jurământ.¹⁾ Dar pe când ținea poporul adunat o cuvântare înflăcărată, sosește la locul adunării un escadron de husari kossuthieni și mai mulți pedestri, trimiși de către comitele Grigore Bethlen. La apariția trupelor ungurești, Bătrâneau știind scopul venirii acestora, îndeamnă poporul la împotrivire. S'a încins o încăierare între soldații Unguri și poporul Român, de pe urma căreia au rămas mai mulți morți și răniți. Numărul morților și răniților de pe urma acestei încăierări, după Gazeta Transilvaniei din 4/16 Octombrie ar fi fost de 23.

Dar Bătrâneau, colegul său Simons, care-și avea sfera de activitate în cercul Valda-Cămăraș cuprinzând 10 comune, unde îndemna poporul la revoltă, ordona fierarilor să facă lănci și porunci să fie tăiat în bucăți contabilul contelui Ioan Bethlen dacă va împiedeca pe fierari de a executa ordinul lui și preotul Ambroste Turcu, căruia singura vină ce l se putea aduce, era transportarea lui Bătrâneau dela Cățina la Bărați, fură prinși și excorțați la Cluj.

¹⁾ Anexa Nr 1.

Despre adunarea dela Bărăi și prinderea celor trei Români, *Gazeta Transilvaniei* din 18 Octombrie, relatează următoarele : „Din Transilvania iar ne mai sosit o știre sângeroasă. În satul Bărăi (comitatul Clujului) Românii se adunară armași, cu ce scop nu se știe, cum se pare, spre a se deprinde ; numărul lor se pune la 2000, ce noi nu prea credem. Comisarul Vay trimise asupra-le 200 pedestri și 50 husari. Oamenii fuseră provocași a se supune, cui iar nu aflăm. Se făcu lovitre ; opt Români rămaseră morși, 15 răniși ; dintre soldași încă se rănită unii. Românii fuseră desarmași, iar pe tinerii : Baternai, Simonis și pe altul al cărut nume nu-l aflarăm — va fi fost preotul Ambostie Turcu — îi duseseră legași la Cluj, cu mare triumf.¹⁾

Cele două zile, dela prindere până la executare, petrecute de condamnași la Cluj, le avem relatate de către parohul Nicolae Pop din Cluj-Mănăștur. Acesta ne spune că tinerii aduși la Cluj, au fost maltratași și fâriși prin noroiu de populașta maghtară, „încât după Scriptură — spune parohul amintit —

¹⁾ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1848, 4/16 Oct. Nr. 81,

sărmanii n'aveau aspect nici frumusețe". Au fost puși în fiare și legați la stâlp, în curtea casei comitatului, pentru a putea fi sculptați și batjocoriți de Maghiari, de Mercuri până Vineri. Joi seara a fost chemat preotul Nic. Pop, pentru a doua zi, ca să împărtășească cu sf. cuminecătură pe doi condamnați la moarte. Prezentându-se la locul indicat, preotul n'a reușit să înduplece pe Bătrâneau să se pocăiască și să-și lerte dușmanii. Acesta la insistențele lui, răspunde curajos și hotărît: „N'am de ce să mă pocăiesc; eu cu faptele mele de tribun am voit numai să deștept și să ridic poporul românesc; cu asta n'am făcut Ungurilor nici un rău; de aceea fapta lor față de mine nu li-o tert nici în lumea aceasta nici în cealaltă".¹⁾ Comitele Grigore Bethlen fiind de față, a spus că ar trebui să-și mărturisească păcatele. Dar parohul Nic. Pop, neputându-l sili la aceasta, a fost înlocuit cu parohul Vlăduștu din Topa, chemat în Cluj ca cooperador.

În ziua de 3/15 Octombrie, într'o căruță de execuție, fu dus Bătrâneau însoțit de

¹⁾ Gh. Bariștu, o. e., p. 269.

parohul Vlăduțu, iar într'o altă căruță, Simonis, însoțit de parohul Nicolae Pop. Locul execuției a fost ales lângă Someșeni, iar modul ei, spânzurătoarea prin ștreang.

Ajuns la locul execuției, Bătrâneau plin de curaj a strigat: Să trăiască Românul, plară Ungurul, vorbe ce nu putură fi auzite de publice din cauza tobelor cari începuseră a bate.

La această scenă înflorătoare, Românii din Someșeni și jur, așteptau într'o tăcere de mormânt, pe o colină din apropiere, neamestecându-se cu gloata Ungurilor din Cluj, cari temându-se de o răzbunare a acestora, îi amenințau necontent cu pumnii ridicați. După executare, Românii se depărtară pe trecuți de fluterăturile Ungurilor.¹⁾

Trupurile acestor mucenici au fost înmormântate în imediată apropiere de locul execuției. Dl Ștefan Meteș, directorul Arhivelor Statului din Cluj, asistând la comunicarea acestei lucrări, ne-a spus că și azi se vede locul unde zac trupurile acestor doi eroi. El ar fi în imediată apropiere a căii ferate, unde aceasta trece pe sub un mic

¹⁾ Ibidem, p. 270.

tunel, la capătul dinspre Cluj a comunei Someșeni, unde, la dreapta drumului principal, se vede o ridicătură de pământ, care ar ascunde trupurile celor doi martiri. La mormântul acestor eroi s'a postat un moș, la 1852 cu ocazia călătoriei împăratului dela Viena prin aceste părți, ținând în mână un drapel românesc și strigând: să trăiască națiunea română, fapt ce a revoltat din nou spiritele aprinse ale Maghiarilor. Pe acest loc de pioasă aducere aminte, vom căuta să ridicăm un mic monument pentru cei ce și-au jertfit viața pentru îmbunătățirea soartei Românilor împilați.

Concluzia sentinței de acuzare, relevă astfel vina lui Bătrâneau, spre a l justifica condamnarea: „Deci după însăși mărturisirea acuzatului, după actele aflate la el și conform dispozițiilor care sună împotriva lui, ca *instigator, răsvrățitor periculos care agită împotriva legității și împotriva autorităților ei constituționale și care turbură liniștea publică și rău intenționat căuta să aducă stare de nesiguranță a persoanelor și a bunurilor, așa tribunalul revoluționar trece în proces verbal că acuzatul Baternat, Bătrâ-*

neanu alias Alexandru Chiorean, *acuzat de crime atât de multe și de grave, să fie judecat la moarte prin spânzurătoare și hotărăște și ordonă fără drept de vreun apel, recurs ori atenuare: că această pedeapsă capitală să fie executată după ordonanța reglatoare a tribunalelor revoluționare, în timpul prescriis și anume să moară ridicat cu frânghia legat de gât*".¹⁾

Adevăratul motiv însă, care a adus moartea acestor tineri ca și a altor mulți Români din Transilvania, nu numai în timpul acestei revoluții ci și înainte și după aceea, a fost lupta acestora pentru drepturi politice pe seama Românilor. Acest lucru este recunoscut și de unii istorici Unguri ca Kővári, care spune că singura vină ce le-a adus moartea, a fost lupta pentru îmbunătățirea soartei poporul Român,²⁾ cât și comitele suprem Paul Matskási, care întrebat de parohul Ntc. Pop, despre vina celor condamnați, ca o imputare îi răspunde: „Ei au

1) Anexa Nr. 1.

2) Kővári L. *Erdély története 1848—49-ben*. Pesta, 1861, p. 80.

comis crima pe care o comiți și D-ta, căci și D-ta volesti ca *Românii să fie una cu Ungurii*. Eu le-am spus acestora, că prin această răstoarnă patria în pericol, dar nu m'au ascultat".¹⁾ Firește, pentru Unguri pretențiunile Românilor de a fi tratați și considerați și ei ca oameni, erau crime. Vina lor n'a fost alta, după cum spune și Gh. Barițiu, decât aceea că „s'au mărturisit de Români și au voit să existe ca Români”.²⁾

Dar sângele nevinovat al acestor martiri, care a udat pământul din jurul Clujului, nu s'a vărsat în zadar. Din sângele unui Antonus Magnus, sfânticat de nobili lângă mănăstirea din Cluj-Mănăstur la 1437, fiindcă luptase pentru îmbunătățirea soartei țărănilor; din cel al popii Laurențiu, tras în țepă și fript ca un porcel — cum se exprimă istoricul Șt. Katona³⁾ din ordinul lui Ioan Zapolya, Voevodul Transilvaniei la Cluj, pentru aceeași vină; din sângele popii Maftetu Tolan

1) Gh. Barițiu, *o. c.*, p. 269.

2) *Ibidem*, p. 263.

3) Márki Sándor, *Dosa György*, Budapesta, 1913, p. 507.

și a tovarășilor săi, condamnați pentru aceeași vină la 1784; din sângele lui Bătrâneau, Simons, Turcu și a altor 25 de Români, condamnați la Cluj, pentru aceeași vină la 1848; din sângele nevinovat al nenumărarilor Români arestați și condamnați în acelaș loc în timpul războiului pentru întregirea neamului (16 arestați dela început, iar 615 morți prin spitale ca prizonieri și răniți,¹⁾ a răsărit libertatea de care ne bucurăm azi, ca stăpâni ai acestor platuri clujene. Datorită jertfel acestora ne bucurăm de întrebuițarea nestingherită a limbei materne și de dreptul de a conduce instituțiile unde înainte eram numai tolerați. De aceea e o datorie morală a celor care se îndeletnicesc cu cercetarea trecutului acestui neam, de a revizui amintirea eroilor și mucenicilor cari prin jertfa vieții lor au deschis drum de biruință pentru libertatea și naționalitatea poporul român din Transilvania.

¹⁾ T. D, Păcăștanu. Jertfele Românilor din Ardeal.. aduse în răs. mondial, Sibiu, 1923, p. 22.

Anexa Nr. 1.¹⁾

Sentința tribunalului revoluționar, al județului Cojocna, pronunțată la Cluj în 13 Octombrie 1848, împotriva lui Alex. Bătrâneanu, Vasile Simonis și Ambroste Turcu.

Tribunalul revoluționar a găsit, în baza interogatoriului blând cuprins în procesele verbale sus amintite, a depozițiilor martorilor, a confruntărilor și pe baza documentelor, că trebuie să aducă sentința, după mătură și conștiințoasă cumpănire a cauzei și a datelor, găsește că: deoarece dintre cei acuzați Baternai sau Bătrâneanu, alias Chioresan Alexandru, care și mai înainte, din cauza îndemnurilor sale la răscoală, după cum însuși a recunoscut, a fost urmărit pentru a fi arestat și din această cauză se ascunsese la Sibiu, nu numai că nu-și părăsi această intenție periculoasă, ci luând parte acum de

1) Dau în traducere românească această sentință, precum și scrisoarea explicativă a bar. N. Day, adresată episcopului Andrei Șaguna, pentru a putea fi înțelese și de cei nu știu ungurește. Acestea se află în vol. *Memorialul episc. Andrei baron de Șaguna*, scris de N. Papea, la p. 160—165.

curând la adunarea românească ilegală din Blaj, care după propria lui mărturisire a fost ținută împotriva opririi și fără permisiunea guvernului și acolo în ciuda ordinii legale și constituționale și a supunerii obligatorii către autorități, pentru instigarea la revoltă și prin călcarea în picioare a oricărei înarmări legal garantate, dintre cele 5 prefecturi înființate pentru înarmarea proprie, după propriile lui spuse, a fost numit ca prefect al prefecturii de pe Câmpie, care constă din peste 100 de sate și în această calitate ilegală și neconstituțională, nu numai că a activat, în mod nemăsurat și cu totul ilegal și față de autoritățile legal constituite trecând puterea lui în absolută contradicție cu legea așa zisei prefecturi, o împărți în tribunate, care în cea mai mare parte atârnavă obligator de el, a numit tribuni ai poporului, prin aceștia numi căpitani și subcăpitani, caporalii și decurioni, după localități, împărțind poporului proclamații incendiare contrare legii și dând tribunilor instrucțiuni ilegale și neadmise și neîntărite niciodată și nicăiere de vreo autoritate conformă legii, precum emițând și proclamații prin care asmuța po-

porul român atât de blajin și de pașnic și cu toate drepturile constituționale, îl îndemna la ostilitate, dușmănie și la ură națională, îl amăgi cu ajutorul Românilor grănițeri și prin mase înarmate îl afătă; dispozițiile care depășea cercul de competență al dregătorilor (funcționarilor) legali și în materie personală (individuală), prin care incendia populația românească neștiutoare împotriva Uniunii Transilvaniei cu patria maghiară, care a fost proclamată de organele constituționale cu constătmântul Majestății Sale Regelui și care a fost înfăptuită, precum și împotriva întinderii autorității legale a ministerului maghiar asupra Transilvaniei, îl afăta la nesupunere și lucra în toate chipurile la înarmarea separată a Românilor; neținând seamă de autoritățile legale pe sine însuși se mărturisii nu numai a fi membrul comitetului permanent românesc dela Sibiu, care comitet însuși e împotriva legii, ci și activă ca atare prin iscălitrea actelor care o dovedesc, convocă poporul din 11 comune la o adunare absolut neautorizată pentru Lunia trecută la localitatea Cătina în partea de jos a județului; în această adunare îl îndemnă la căl-

careia legii, la tulburarea stării constituționale, ba chiar luă, după un formular ilegal, jurământ poporului înșelată mișelește și amăgit; cu tovarășii lui așâțători, prin autoritatea ce și-o arogă fără drept, avu consfătuiri oficiale pentru tulburarea spiritului public și astfel făcu totul ca teritoriul nordic al acestui județ, ca Câmpenii să ajungă la starea nenorocită; după cum o mărturisese I-ul, al II-lea și al III-lea martor, acolo a fost întreruptă exercitarea oricărei autorități constituționale și orice ordine, nesupunerea a ajuns la culme la populația românească și era aproape să ducă la revoltă junestă, persoanele și bunurile au fost împinse într'o stare de pericol iminent.

În mijlocul acestei activități atât de periculoase, în sfârșit acum în Marșla trecută, acuzatul așezându-se în acest județ în localitatea numită Bărăi, ca acolo a doua zi să se întâlnească cu complicele lui, de asemenea acuzatul Vasile Simonis și ca să țină acolo — poporului adunat din mai multe comune — o adunare (revoluționară) incendiatoare ca cea din Cătina și tot astfel să ia dela popor jurământul; după ce apăru la Bărăi forța

armată trimisă acolo, prinzându-l în stare de criminal răzvrătit, în loc să se astâmpere și să-și vină în fire, a îndemnat poporul la împotrivire răzvrătită, el în mod criminal trase în ei, în urma cărui fapt a putut fi prins numai prin moartea unor victime dintre populația înarmată.

Deci după însăși mărturisirea acuzatului, după actele aflate la el și conform depozițiilor care sună împotriva lui, ca instigator, răzvrătitor periculos, care agita împotriva legilor țării și împotriva autorităților ei constituționale și care tulbura liniștea publică și rău intenționat căuta să aducă starea de nesiguranță a persoanelor și bunurilor, așa tribunalul revoluționar trece în proces verbal că acuzatul Baternat, Bătrâneauu alias Chiorescu Alexandru acuzat de crime atât de multe și de grave, să fie judecat la moarte prin spânzurătoare și hotărăște și ordonă fără drept de vreun apel, recurs ori atenuare că această pedeapsă capitală să fie executată după ordonanța regulatoare a tribunalelor revoluționare în timpul prescripției și anume să moară ridicat cu frânghia legată la gât.

În ceea ce privește pe acuzatul Simonis Vastile, după cum și acesta a recunoscut că a desfășurat o activitate revoluționară în aceeași calitate de tribun și a căutat să tulbure liniștea și ordinea publică, a luat parte activă la aceste fapte cu toată silința și în localitățile ce erau în cercul așa zisului său tribunat a căutat în tot chipul să le înarmeze și să le răscoale, ba chiar pentru cazul că în Valda-Cămăraș contabilul contelui Ioan Bethlen cel bătrân, ar împiedeca pe ȋterarii din localitate în fabricarea armelor, după propria lui scrisoare, arătată în fața tribunalului și recunoscută de el ca autentică, împotriva legilor dumnezeiești și omenești, într'un fel revoltător, porunci aspru ca tribun al poporului din zece sate, ca sătenii să-l tate în bucăți pe contabil și să-l pună grămadă, așa după cum însuși recunosc în confruntarea văzută mai jos, ordonă ca sătenii din acele localități să oblige pe ȋterarii de acolo că pentru anumită plată smulsă (cu forța) să facă lănci și de nu vor voi să-l așeze pe cuptor, Românul să sufle (în foc). În sfârșit convocând satele din tribunatul său la adunarea ilegală din Bărâi, pe când în

Miercurea trecută şinea această adunare împreună cu Baternal, a fost prins împreună cu complicele sus amintit, în acelaş timp, cu ocazia aceleiaşi împrejurări funeste, în provocarea căreia ei poartă vina.

Fiind evidente şi în deobşte cunoscute crimele acestui acuzat, de tulburare a liniştii şi a ordinii publice, de instigare pentru răsturnarea ordinii şi siguranţei persoanelor şi bunurilor în contra legilor în vigoare şi pe acest acuzat îl condamnăm la pedeapsa cu moartea prin spânzurătoare în acelaşi fel cum ne-am pronunţat şi pentru acuzatul complice Baternal Alexandru.

În fine în ceea ce priveşte pe al treilea acuzat Ambrosie Turcu, fiindcă asupra acestuia nu se pot susţine, ca nedovedite acuzele mai sus pomenite, de instigare şi de tulburare a ordinii publice, ba din contră şi în Bărăi, după cum au mărturisit martorii IV-V-VI-VII şi au probat că n'a fost decât cărăuşul care l-a dus pe Alexandru Baternal din Cătina la Bărăi, din acest motiv şi în lipsă de alte dovezi, e achitat de tribunalul revoluţionar; cauza lui se va transpune în vederea unei cercetări juridice mai

amănunțite, pe calea procedului juridic obișnuit.

Și ca această sentință să fie executată întocmai, conform celor scrise aici, se stabilește din nou că cu datoria executării este însărcinat sub-prefectul districtului de jos.

Anexa Nr. 2.

Scrisoarea bar. N. Vay, din 7/19 Octombrie 1848, adresată episcopului Andrei Șaguna, cu privire la sentința dată de tribunalul revoluționar asupra lui Alex. Bătrâneanu, Vasile Simonis și Ambrosie Turcu.

Domnului episcop neunit Andrei Șaguna.

Trimit un exemplar al sentinței tribunalului revoluționar, adusă și executată, în ziua de 13 l. c. asupra lui Alexandru Baternal sau Bătrâneanu alias Chioresan Alexandru și asupra lui Simonis Vasile și Turcu Ambrosie.

Din această sentință și din multe alte acte care au trecut deja pe la tribunal și pe care toate le am în mână, se vede clar că în adunarea cea mai apropiată dela Blaj, care s'a ținut fără aprobarea guvernului, ba chiar împotriva voinței acestuia și care nici

n'a fost condusă legal și care s'a întrunit la inițiativa unor instigatori destul de cunoscuți și până acum, ca neamul român să fie înarmat și s'a făcut mai mult în urma unei conspirațiuni decât în urma unei hotărâri, că în Transilvania s'au format cinci prefecturi și s'au numit cinci prefecți, sub jurisdicția cărora au fost supuse o sută ba chiar mai multe sate, cu astfel de ordin ca să stimuleze înarmările pretutindeni, prefecții au împărțit satele de sub conducerea lor în tribunate, au așezat tribuni, a căror obligație era să numească în fiecare comună căpitani, sub-căpitani și caporali, cari să numească decurioni, dintre cari funcționarii, numele celor din categorii superioare sunt cunoscute.

Mai departe se știe clar că ținta supremă a acestor funcționari, în baza ordinelor primite, este a determina poporul neștiutor, să nu se supună ministerului maghiar, să nu primească unirea, să nu asculte de funcționarii județeni, ci numai de funcționarii români așezați de curând și pe mai departe să răspândească acea veste că Ungurii s'au rupt de către Rege, că deci Românii să țină laolaltă, că nu mai asculte de Unguri pe cari

fi întrec eu mult ca număr, de soldații acestora să nu se teamă, căci vor fi ajutați de soldații Regelui; au fost și cazuri de acelea că tribunii s'au numit în mod fățiș primpretori și în plasa primpretorului legal distribuau ordine contrare; a fost exemplu că un astfel de prefect și-a câștigat atâta autoritate încât proprietarul de pământ a reușit să obțină dela curialștii lui reînceperea lucrului numai după ce a adresat cerere în scris acestuia; acești funcționari voiau să facă pe Români să creadă, că vor fi de acum înalte ofițeri dintre Români și Românii ajungând deasupra, Ungurii (vor fi) asuprași și să-i convingă că tot ce acum este al Ungurilor, vor fi toate ale Românilor; aceste încurajări, amăgiri și-au produs efectul; din partea autorităților imi vin știri că Românii au refuzat funcționarilor județeni orice ascultare și supunere, au început să atace persoane și averi și au silit guvernul să folosească forța armată contra nesupușilor; ultimele știri afirmă că au început să fie la ordinea zilei și fapte îngrozitoare, ca jafuri, ucideri.

Din cele spuse până aci va vedea Măria Sa, Prea Sfințitul Domn Episcop, că scopul

acestei conspirații răspândite între Români în întreagă țară, nu este decât tuburarea patriei; a opri aceasta este datoria fiecărui cetățean și în special e datoria supremă a guvernului. Eu simțindu-mi datoria, din această încredințare a mea, m'am hotărât ferm să restabilesc cu toate mijloacele ordinea și liniștea tulburată de Români și să folosesc toate mijloacele ce-mi stau la îndemână și pe cari le voi socoti potrivite pentru ajungerea scopului și în această (direcțiune) voi lua măsurile atât către autoritățile civile cât și către comandamentul militar suprem. Dar fiindcă sunt convins că cea mai mare parte din neamul românesc neștutor s'a abătut dela drumul drept, numai în urma amăgirilor periculoase și a instigațiilor rău voitoare și nu mă îndoiesc de faptul că dacă va fi în-cunoștințat în mod clar, că prin această ră-făcere aduce pericol nu numai asupra patriei ei și asupra neamului românesc, se va îndrepta, numai să le vorbească un om, al cărui cuvânt se bucură de încredere (și cinste) și cred că nu le vorbește din interese proprii ei numai pentru fericirea patriei și a neamului românesc.

Tot pentru aceea, în urma aceluia ce se cuprindeau în circulara mea din 12 Iulie sub Nr. 1343 adresată Măriei Tale, neîntrând de astă dată în des amintirea aceluia cari au fost aduse de Măria Ta, în răspunsul din 14 Iulie, pe lângă neascultarea somărilor mele, vă rog din nou să nu vă simțiți împovărat de a adresa o pastorală potrivită poporul român și în aceasta să-l îndemnați în mod părintesc, să se grăbească să revină la ordine și supunere, să se străduiască spre binele regelui și al patriei și să părăsească sfaturile blestemate ale instigatorilor, căci e peste putință să se guverneze fără ordine și ascultare, căci lipsa de copil într-o societate e cel mai mare pericol, această proclamație o poate stiliiza Măria Ta, dacă Vă place, ca aceasta s'o eliberăm sub numele noastre (ale amândurora) în care scop bine înțeles că înainte de a fi tipărită să fie citită din partea mea și după aceea ar fi subscrisă. Cerându-Vă răspunsul urgent. Cluj, la 17 Octombrie 1848.

B. Vay Nicolae m. p.

Cuprinsul:

	Pag.
Introducere	3
Copilăria	8
II. Răzvrătirea teologilor și profesorilor împotriva episcopului Lemeni la 1843	13
Dela 1843 până la 1848	19
Primele semne ale furtunii	23
Pregătirea și Adunarea dela Dumineca Tomii (30 Aprilie)	29
Pregătirea și Adunarea dela 3/15 Mai de pe Câmpia Libertății	36
Dela 15 Mai până la 16 Septembrie	41
Adunarea dela 16—25 Septembrie	45
Frământarea revoluționară	49
Prinderea și executarea lui Bătrâneanu	58
Anexa 1	67
Anexa 2	74

Datorințele bunului român.

I. Ce este Asociațiunea „Astra” ?

Este cea mai mare și cea mai veche societate românească din Ardeal, pentru răspândirea culturii în sânul poporului român.

II. Ce a făcut și va face Asociațiunea ?

1. A ajutat în timpuri grele, cu *burse*, tinerii români la învățătură de carte și de meserii. — 2. A înființat o *bibliotecă centrală* în Sibiu. — 3. A înființat un *Muzeu* minunat, cuprinzând mai ales lucruri făcute de harnicele țărânce române, dar și alte celea. — 4. A ținut zeci de mii de *conferențe* populare la sate și la orașe. — 5. A înființat *cursuri* pentru *analfabeți* (neștiutori de carte). — 6. A înființat *bănci populare și cooperative*. — 7. A tipărit, în zeci și zeci de mii de exemplare, *cărți de învățătură și petrecere pentru popor*. — 8. Tipărește revista „*Transilvania*”. — 9. A înființat *despărțăminte, cercuri culturale, biblioteci populare* la sate. — 10. A ajutat construirea de *Case naționale*. — 11. Ajută tipărirea unei biblioteci pentru cărturarul cu școală mai mare (de către Secțiile „*Astrei*” din Cluj).

III. Ce trebuie să facă orice Român bun ?

1. Să se *inscrie membru* la Asociațiune (membru fondator 1000 Lei, membru pe viață 500 Lei, membrii activi 50 Lei). — 2. Cărturarul cu știință de carte mai multă să aboneze revista „*Transilvania*” și să cumpere cărțile tipărite de Secțiile „*Astrei*”. Aceștia, și apoi lumea dela sate să cumpere broșurile din Biblioteca populară a „*Asociațiunii*” (fiecare coală de tipar de 16 pag. 1 Leu, 50 coale cu 800 pag. 50 Lei)

**Să iubiți Asociațiunea „Astra” — cetitori
români ai acestei cărți!**

**Dacă iubiți Asociațiunea aceasta, să știți
că lucrați pentru propășirea noastră, a tu-
turora!**

**„Astra” vrea o țărănime sănătoasă, de-
șteaptă, vrednică, cu gospodării înfloritoare,
cu încrederea într'un viitor strălucit.**

Calea „Astei” duce spre mântuire!

Ultimele numere ale „Bibliotecii popo-
rale” sunt următoarele:

Nr. 246. *Fire de nalbă*, povestiri, de
Sabin G. Trușia.

Nr. 247. *Poezii patriotice*. Culegere al-
cătuță de *Ion Breazu și Ion Chinezul*.

Nr. 248. *Din viața sfinților*. Viața celui
dintre sfinți părinți a părintelui nostru *Ioan
Gură de aur*, patriarhul Constantinopolului.

Nr. 249. *Creangă Ion*. „Soacra cu trei
nurori”, „Dănilă Prepeleac”, „Capra cu trei
tezi”.

Nr. 250. *Povestiri de Ioan Pop-Rete-
ganul*, cu o prefață de *Octavian Goga*.

Nr. 251. *Calendarul pentru popor al Aso-
ciațiunii*, pe anul 1939, întocmit de *Horia
Petra-Petrescu*.

Nr. 252—253. *Despre cărțile funduare și
intabulări de Dr. Valer Moldovan*, adaptată
legilor în vigoare, de *Dr. Salvator Jurca*.

Nr. 254—255. *Cultura pomilor*, după elima,
pozitia și solul grădinei, de *Ieronim Mardan*.